

Vzpomínkový list

rozhoupej město

Mimořádné vydání u příležitosti stého výročí od státního převratu a vyhlášení nového československého státu

říjen 2018

28. října a 14. listopadu 1918

6. 1. Tříkrálová deklarace zdůrazňující požadavek sebeurčení národů a spojení českých zemí se Slovenskem. • **21. 5.** Rumburská vzpoura vojáků. • **23. 5.** Sjezd delegátů československých legií v Rusku rozhodl pokračovat do Vladivostoku i přes odpor bolševické moci se zbraní v ruce. Za několik týdnů se československý armádní sbor stal vládcem transsibiřské magistrály. • **13. 7.** České politické strany se dohodly na vzniku nového Národního výboru československého, vrcholného orgánu domácího odboje, jehož úkolem byla příprava na převzetí moci - „stínová vláda“ budoucího státu. •

14. 10. Tajemník Národní rady československé Edvard Beneš oznámil, že 26. 9. byla vytvořena prozatímní československá vláda. Generální V Paříži byla vyhlášena rance vytvořená T. G. cí základní ideově vlády v duchu demokoslovensko mělo být nostním menšinám právnost. Tentýž den monarchii zachránit rém navrhol její svobodných národů“. poslanci vyhlásili ve ko-rakouského státu, pojit také pohraniční • **27. 10.** Rakousko-niči Andrassy zaslal nótu, která přijímala pro jednání o příměří Před 10. hodinou byl Václavském náměstí rodní politika text Obyvatelé si text vyloukapitulaci Rakouska-žehla živelné demon-rodního výboru právě Obilní ústav. Dostavili prohlásili, že Národní země. Předsednictvo kup, Stříbrný a Švehla Šrobár. O státní formě později. V pražských lávali republiku. Nave-

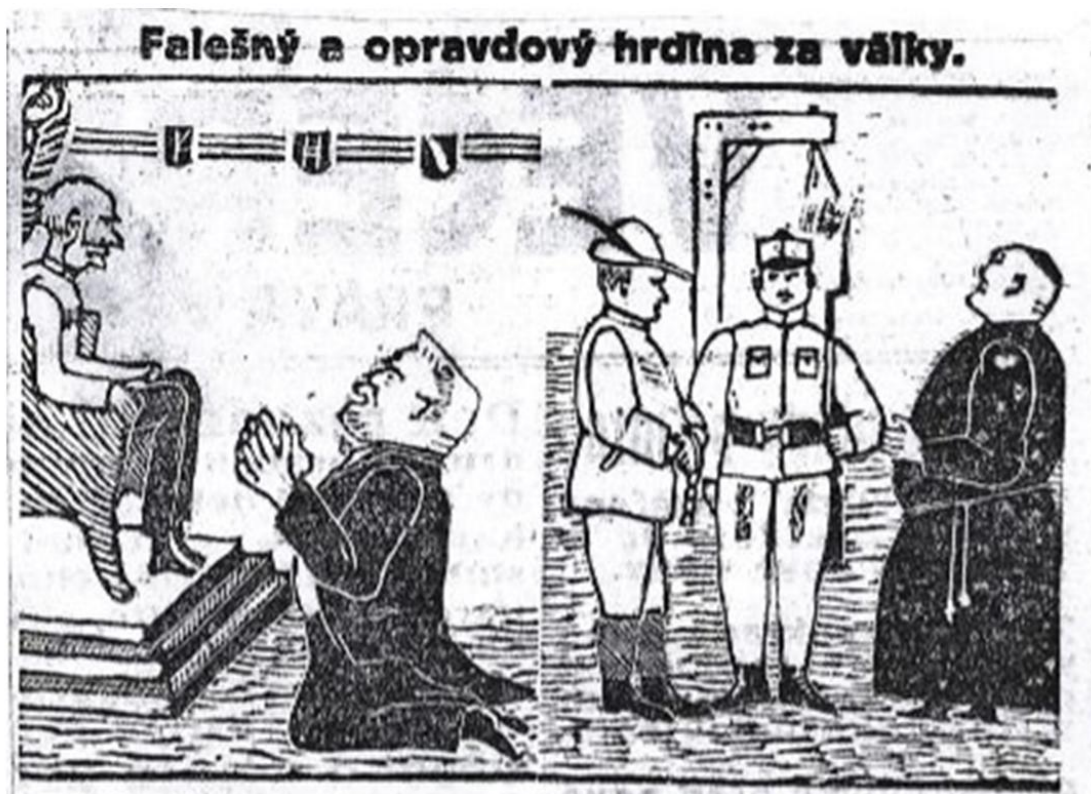

Jak v Zadním Mrkáčově zasadili strom Svobody...

výbor (42 členů) vydal první zákon, jímž se vyhlášoval nový československý stát. Ve dnech 29. - 31. října přecházela moc v Českých zemích na národní výbory. • Republikánská forma státu byla vyhlášena na první slavnostní schůzi Revolučního Národního shromáždění **14. 11.** Současně byla sesazena habsbursko-lotrnská dynastie z českého trůnu. Prezidentem byl zvolen T. G. Masaryk, předsedou první vlády K. Kramář.

stávka. • **18. 10.** Washingtonská deklama-Masarykem, vyhlášují-politický program kratických zásad. Čes-republikou a národ-byla přislíbena rovno-se pokusil císař Karel manifestem, ve kte-přetvoření ve „svaz • **21. 10.** Němečtí Vídní utvoření němec-do kterého chtěli přioblasti Čech a Moravy. uherský ministr zahra-prezidentu Wilsonovi prezidentovi podmínky a pro mír. • **28. 10.** v Praze zveřejněn na na tabuli redakce Ná-Andrassyho nóty. žili po svém - jako Uherska. Zpráva za-strace. Zástupci Ná-přebírali vojenský se na místodržitelství a výbor přebírá správu ve složení Rašín, Sou-doplnil první Slovák mělo být rozhodnuto ulicích však lidé provo-čer 28. října Národní

Se vznikem nového státu začaly snahy o odtržení některých pohraničních území: **29. 10.** Němečtí poslanci z Čech ve Vídni vyhlásili ze severního pohraničí Čech od Orlických hor až k Chebu samostatnou německou provincii Deutschböhmen s centrem v Liberci. • **30. 10.** Němečtí poslanci z Moravy a Slezska vyhlásili od Javornického výběžku po ostravskou pánev severomoravskou provincii Sudetenland s centrem v Opavě. • **3. 11.** Němci na jižní Moravě ustavili provincii Deutschsüdmähren s centrem ve Znojmě a šumavští Němci provincii Böhmerwaldgau se střediskem Prachaticemi. • **29. 11.** Vojenským obsazením Mostu začala likvidace sudetoněmeckých provincií. Do konce prosince podléhalo pražské vládě celé historické území. • Celistvost československého území byla potvrzena v roce 1919 rozhodnutím Pařížské mírové konference a mírovými smlouvami s Německem ve Versailles, Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye a s Maďarskem v Trianonu.

Dr. K. Kramář: „Nemohu Vašemu Veličenstvu zatajit, že vedoucí ideou všech mých politických snah bylo, abych zájmy svého národa přivedl v nerozbornou harmonii se zájmy monarchie. To mne také utvrzuje v mé neotřesitelné víře ve spravedlnost Vašeho Veličenstva a v mém přesvědčení, že jen Vaše veličenstvo může o těžkém mém postavení rozhodnouti... Jsa vděčně pamětliv mně nezapomenutelného důkazu dobroty srdce, jehož se mi v těžké době dostalo, vkládám uklidněn v ruce Vašeho Veličenstva svůj osud.“

(Z dopisu dr. Kramáře císaři)

Franz Josef: „Gut, Karl. Wir werden sehen.“

Kněz před popravou k zajatému československému legionáři: „Milý synu! Popros vojenského velitele, aby podal telegrafickou žádost o milost. Císař je milosrdný...“

Legionář: „Proti Habsburkům, kteří zotročovali československý národ, jsem bojoval a raději podstoupím nejpotupnější smrt, než bych prosil starého zločince o milost. Hrdinové nežebrali o milost u vrahů svého národa, hrdinové se ctí umírali, aby žebráním o milost neposkvřili revoluční čest národa...“

30. 10. se ve Svätom Martině sešlo shromáždění slovenských politických představitelů, které zvolilo Slovenskou národní radu (v Praze zastoupená Šrobárem) a přijalo Deklaraci slovenského národa s právem na sebeurčení a nezávislost. Formulace o československé národní jednotě vyjadřovala myšlenku společného československého státu. Deklarace oficiálně zrušila spojení slovenského národa s Uherskem a stala se samostatným státoprávním aktem. Cesta k utvoření Československa byla otevřena. • **10. 9. 1919** Součástí mírové smlouvy v Saint-Germain-en-Laye byla tzv. malá minoritní smlouva, podle které se Podkarpatská Rus stala územím Československé republiky.

**Převzetí moci v českých zemích se uskutečnilo
ve dnech 29. - 31. října 1918 na základě zaslanych telegramů národním výborům.**

Telegram, který Městský úřad v Ústí nad Orlicí zaevidoval dne 29. října 1918, se stal prvním oficiálním dokumentem se sdělením a potvrzením vzniku samostatného československého státu.

<p>Die Daten im dienstlichen Eingange der mittels Typendruckapparates ausgefertigten Telegramme bedeuten: 1. den Namen des Aufgabearbites, 2. die Aufgabennummer, 3. die Wortzahl (eventuell in Bruchform), 4. den Monatstag und 5. die Stunde und Minute der Aufgabe.</p> <p>Údaje ve služebním záhlaví telegramů, vyhotovených strojem písmenkovým, značí: 1. jméno úřadu podacího, 2. číslo podací, 3. počet slov (případně ve způsobu zlomku), 4. měsíc a den a 5. hodinu a minuty podání.</p>	<p>Gattung: } <i>weitem</i> Druh: } <i>Oběžník</i></p> <p>Eingangsnummer: } <i>57</i> Došel pod čís.: }</p>	<p>Die Telegráphenverwaltung übernimmt hinsichtlich der ihr zur Beförderung oder Bestellung übergebenen Telegramme keine wie immer geartete Verantwortung. Správa telegrafní vůbec neručí za telegramy odevzdané jí ku dopravě a ku doručení.</p>
<p>Dienstliche Angaben: Služební udání:</p>	<p>Telegramm — Telegram</p> <p>aus — z</p>	<p>Aufgenommen von } Prjals } am } / 191 } um } { Uhr } { M. } { Mitag- dat } / } o } { bod. } { m. } { pol.</p> <p>durch:</p>
<p><i>Praha</i> { Nr. } { Tag. } { W. } { Ch. } { aufgegeben am } / 191 { um } { Uhr } { M. } { Mitag- { čís. } { dt. slova } { sl. } { řif. } { podán dne } { o } { bod. } { min. } { pol. }</p>		
<p><i>Všem okresním výborům a obecním úřadům. Zákon vydaný národním výborem dne 28. října 1918. Samostatný stát československý vstoupil v život. Zachována byla souvislost dosavadního řádu se stavem novým, by nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu. Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti nařizuje: Článek 1) Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve srozumění s československou národní radou v Paříži. Jako orgánové jednomyslné vůle národu, než se stane, vykonává státní svrchovanost národní výbor. Článek 2) Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.</i></p>		
<p>D. S. Nr. 269. (Deutsch-böhm.) 1918.</p>		

První list telegramu. SOA v Zámrsku - SOKA Ústí nad Orlicí

Telegram - Oběžník

z Prahy č. 3642, úřední, evidenční číslo 125, došel pod číslem 57

Všem okresním výborům a obecním úřadům.

Zákon vydaný národním výborem dne 28. října 1918.

Samostatný stát československý vstoupil v život. Zachována byla souvislost dosavadního řádu se stavem novým, by nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu. Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti nařizuje:

Článek 1) Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve srozumění s československou národní radou v Paříži. Jako orgánové jednomyslné vůle národu, než se stane, vykonává státní svrchovanost národní výbor.

Článek 2) Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

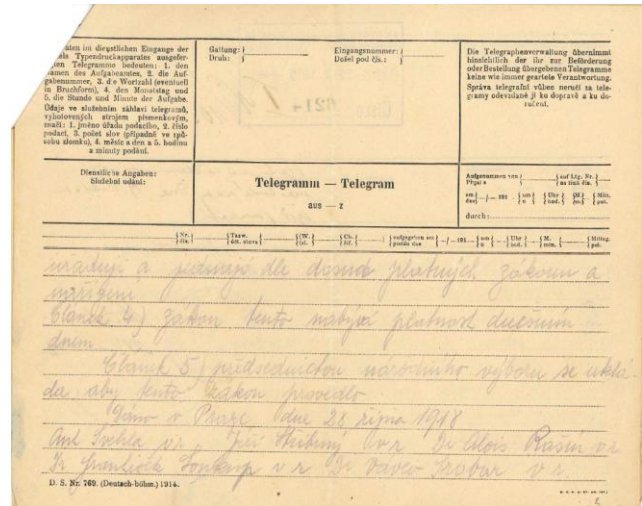
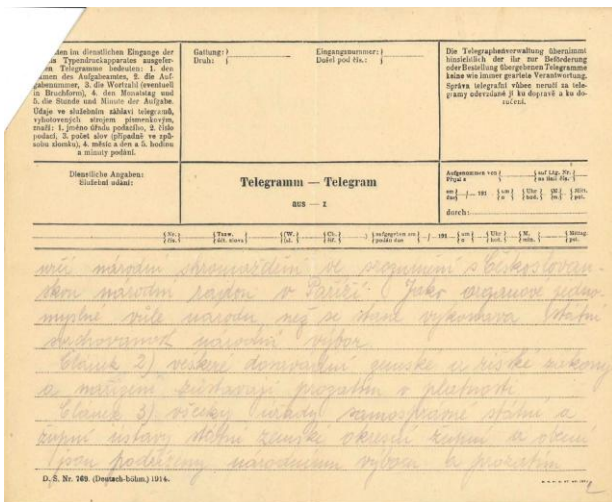
Článek 3) Všecky úřady samosprávné, státní a župní ústavy, státní, zemské, okresní, župní a obecní jsou podřízeny národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosud platných zákonů a nařízení.

Článek 4) Zákon tento nabývá platnost dnešním dnem.

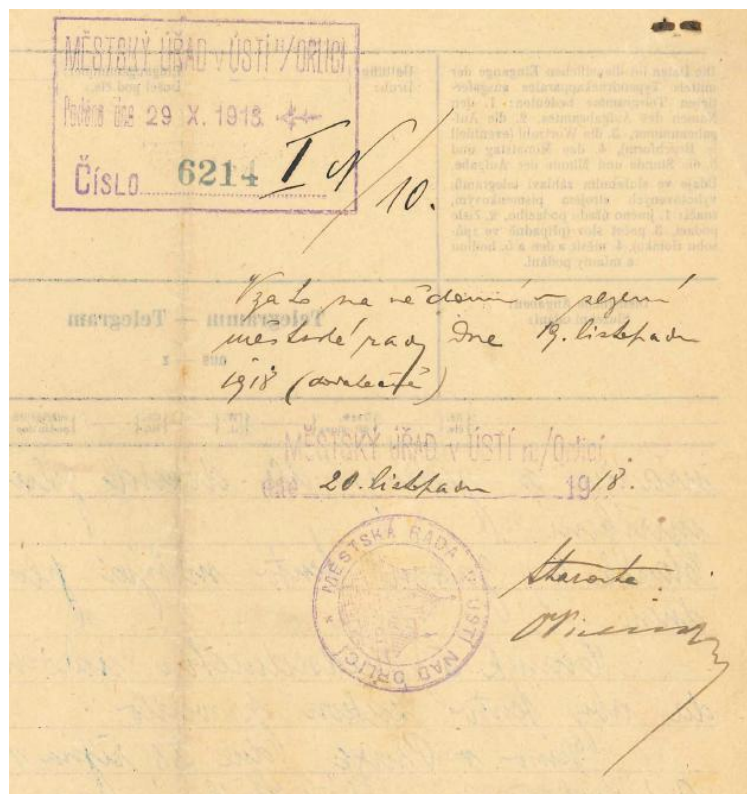
Článek 5) Předsednictvu národního výboru se ukládá, aby tento zákon provedlo.

Dáno v Praze dne 28. října 1918

Ant. Švehla v. r., Jiří Stříbrný v. r., Dr. Alois Rašín v. r., Dr. František Soukup v. r. a Dr. Vavro Šrobár v. r.

Druhý a třetí list telegramu. SOA v Zámrsku - SOKa Ústí nad Orlicí

Městský úřad v Ústí nad Orlicí zaevidoval dne 29. 10. 1918 pod č. j. 6214, sign. I-N/10. Vzato na vědomí v sezení městské rady dne 19. 11. 1918 (dodatečně). Podepsal 20. 11. 1918 starosta Vicena.

Události roku 1918 v Ústí nad Orlicí, zrada a vztahy se sousední Českou Třebovou

Politickou a národnostní atmosféru počátku roku v Ústí nad Orlicí nejlépe charakterizují slova starosty města Ústí nad Orlicí Františka Viceny, s kterými vyslovilo jednomyslný souhlas celé tehdejší městské zastupitelstvo. „*Postupující válka přinesla mnohé změny do našeho života národního, přivodila veliké hnutí národního uvědomění. Nesmíme déle čekat, až co nám snad náhoda přinese, nýbrž musíme pracovat a hlídat právo svého národa. Na prvním místě vřele jest uvítati sjednocení stran, jest uvítati založení české státoprávní demokracie, v níž místo je pro všechny, kdo pracovati jsou odhodláni na základě rovného práva všem pro svobodu národa.*“

Starosta požádal projeviti souhlas s deklarací generálního sněmu českého poselstva ze dne 6. ledna 1918 - s tzv. tříkrálovou deklarací, zdůrazňující požadavek sebeurčení národů a spojení českých zemí se Slovenskem (autorem byl A. Rašín). Starosta nakonec vyzval, aby jednomyslným projevem bylo protestováno proti choutkám Němců, směřujícím v požadavku zřízení provincie Deutschböhmen, a proti nedílnosti Království českého.¹

Veškerých pořádaných národních manifestací, zejména mimořádného sjezdu českých okresů proti Deutschböhmen, a mohutného národního protestu 13. dubna 1918 v Praze proti vládnímu útoku na český národ, a pro zřízení samostatného československého státu se účastnil také Okresní výbor v Ústí nad Orlicí.² Okresní zastupitelé v květnu neopomněli protestovat proti zamýšlené oktrojírce krajského zřízení a národnostnímu rozhraničení.³ Okresní výbor v Ústí nad Orlicí nemohl ani chybět na několika schůzích v Praze u Svazu českých okresů. Okresní výbory byly rozděleny na několik skupin, které konaly porady o přípravě k převratu. Hlavním účelem bylo zachránit pro republiku před rakouskou rekvizicí co možná nejvíce obilí, zejména v ryze rolnických okresech. Dalším cílem bylo zřízení revoluční pražské kanceláře, jejíž financování přejaly okresy. Za tímto účelem bylo povoleno z okresních prostředků, samozřejmě na základě souhlasu okresního výboru, v každém okrese 1 % veškerých daní. Přebat byl očekáván v lednu 1919, ale skutečnost byla nakonec jiná, takže veškerý náklad, který okresy složily, jim byl brzy vrácen. V samosprávě panovalo všeobecné přesvědčení, že po převratu nastane správní reforma, znamenající, že neoblíbená okresní hejtmanství budou zrušena a že reforma bude vybudována na okresních zastupitelstvech. Avšak proti všemu očekávání Národní shromáždění a vládní kruhy zahájily akci opačným směrem a začaly budovat správní reformu na okresních hejtmanstvích. Dokonce bylo jednáno o zrušení okresních zastupitelstev a zřízení krajských. Bylo tedy naprosto pochopitelné, že Svaz okresních výborů jednal všemožně proti uvedenému úmyslu.

Ihned po převratu se okresní výbor usnesl kancelářské síly a místnosti předat k dispozici vytvořené Okresní hospodářské radě. V prvním chaosu po převratu nebylo na pravidelnou práci okresního výboru ani pomyšlení. Největší práci a nejvíce času si vyžádala příprava nouzových prací.

¹ SOA v Zámrsku - SOKA Ústí nad Orlicí: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí 20. 2. 1918, ad 2, Proslav a sdělení starostova. In: Protokoly o schůzích městského zastupitelstva 1907-1927, inv. č. 128, kn. č. 102, s. 377.

² Tamtéž: Okresní zastupitelstvo Ústí nad Orlicí (1845) 1865-1937 (1947). Protokol o schůzi okresního zastupitelstva ze dne 15. 5. 1918, Zpráva o činnosti, bod I. In: Protokol o schůzích okresního zastupitelstva 1912-1919, kn. č. 7.

³ Tamtéž, Volné návrhy, Čl. 8.

Zřízena byla tzv. demobilizační komise, které byl k dispozici ústav práce. Nezaměstnaní, kteří dostávali podporu, a kterých bylo 1 800 osob, se v něm měli dvakrát týdně hlásit. Všichni zaměstnavatelé museli přijímat dělníky do práce pouze prostřednictvím ústavu.⁴

Pravděpodobně nejvyhrocenější předříjnovou událostí života samosprávy lanškrounského okresu roku 1918 byla aféra, která vyústila v tvrdý spor mezi městy Ústím nad Orlicí a Českou Třebovou a která byla chápána nejen jako zrada českých národních zájmů.

16. května 1918 se na schůzi v Lanškrouně sešli Němci s Deutschböhmen, kde kromě jiného jednali o uspořádání stavby dráhy Lanškroun - Kyšperk (v současnosti Letohrad).⁵

18. července 1918 jednala Městská rada v Ústí nad Orlicí o návrhu lanškrounské městské rady na zřízení nových tratí Ústí nad Orlicí - Dolní Dobrouč - Lanškroun, Lanškroun - Anenské Lázně na Přerov a odbočky na Opatov. K dalšímu jednání za účelem informace byli zvoleni jako delegáti Dr. František Vicena, starosta města, Jaroslav Jandera a Josef Holásek.⁶

Na začátku října se v tisku objevilo postesknutí, že vždy uvědomělí ústečtí předáci prý pomáhají Lanškrouňákům ku přímému spojení Lanškroun - Ústí nad Orlicí tak, že by se Česká Třebová obešla. „*To se rozumí, že nám milostpáni nic neřeknou, ale jsme vskutku zvědaví, co na tom bude pravdy. Že jsou dnes toho schopni, pokud jich schopnost a zásady známe - nás nepřekvapuje.*“⁷

V České Třebové měli jasno. Vzniklou situaci a chování některých orlickoústeckých představitelů charakterizovali s ironickým nadhledem a trefně:

„*Že většina t. zv. předáků v sousedním našem městě Ústí n. Orl. nevynikala nikdy žádnou obzvláštní chvalnou vlastností, jest přec dávno známa, nějakou pak národní uvědomělostí, národní prací neb podobnou vlohou, nikdy se neskvěla. Jest tam několik rodin, které mají vše v rukou a to dědičně. Zavandruješ-li mezi ně, tu buď musíš nadobro kývati jejich hloupým vtipům, když brečí - brečeti s nimi - anebo zle, raději se vystěhuj. Konečně si to ti druzí strejci nechali líbiti a klidně přihlížeti ku necnostem této velké familie - nás to nebolelo. Ale co se povedlo tyto dny na úkor, netoliko susedské shody, ale všenárodní discipliny, jest přímo neuvěřitelné a přímo odpuzující. Věhlasní kapaciti z Ústí n. Orlicí pomáhají „Deutschböhmen“. Kdyby ti pašáci měli v mozkovicích trochu „špiritusu“ museli by věděti, že se dnes se stavěním dráhy nedá tak jako tak nic dělati a až -*

Tedy to zbytečné jezdění nás nebolí, my to neplatíme, ale to hanebné zrazování české discipliny nás jako sousedy musí více mrzeti jako to, že umělci ti chtí škoditi svým lidem - svým sousedům. Doufáme, že se ku národní této ostudě vrátíme.“⁸

Okresní výbor v Ústí nad Orlicí nemohl mlčet a musel přispěchat nejen s vysvětlením, ale především s nějakým stanoviskem. Stalo se tak před projednáním programu schůze okresního výboru 3. října 1918, na kterém okresní starosta Josef Kučera pronesl následující prohlášení:

„*Městská rada v Lanškrouně pozvala městskou radu v Ústí nad Orlicí k poradě o svém návrhu na přeložení trati Žichlínek - Česká Třebová směrem Žichlínek - Lanškroun - Kyšperk - Ústí nad Orlicí. Zúčastnil jsem se zúmyslně pro informaci této porady a výslovně jsem žádal, aby Okresní výbor v Ústí nad Orlicí nebyl do této věci pojímán, aby se vyvaroval kolisi, která nutně musí následkem různých zájmů zúčastněných měst nastati. Pro svou osobu vzdal jsem se jakékoliv působnosti v té*

⁴ Tamtéž: Protokol o schůzi okresního zastupitelstva ze dne 20. 3. 1919, Zpráva o činnosti Okresního výboru v Ústí nad Orlicí za dobu od 15. srpna 1918 do 19. března 1919. In: Protokol o schůzích okresního zastupitelstva 1912-1919, kn. č. 7.

⁵ Němci z „Deutschböhmen“. In: *Nezávislé listy*, 8. 6. 1918, roč. II., č. 23, s. 6.

⁶ SOA v Zámrsku - SOKA Ústí nad Orlicí: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městské rady v Ústí nad Orlicí 18. 7. 1918, ad. 1. In: Protokoly ze schůzí městské rady 1915-1921, inv. č. 104, kn. č. 78, fol. 77v.

⁷ Naši uvědomělí národohospodáři. In: *Nezávislé listy*, 12. 10. 1918, roč. II., č. 41, s. 4.

⁸ Národní disciplina. In: Tamtéž, s. 5.

věci. Za město Ústí n. O. zúčastnili se jednání pp. Dr. Vicena, Jaroslav Jandera a Josef Holásek, kteří na schůzi ve čtvrtek dne 19. září 1918 se zúčastnili i intervence spolu s Lanškrounem ve Vídni. Tak se stalo, že Okresní výbor v Ústí nad Orlicí o věci vůbec nebyl informován.

Po debatě, již se zúčastnili pp. říd. Josef Štěpánek, starosta Václav Hác, jenž uvedl interpelaci p. starosty českotřebovského O. Rybičky v té věci jemu v Čes. Třebové učiněnou, usneseno věc předložit Národní Radě a opatřiti si materiál o záležitosti této a uveřejniti jej ve Věstníku.⁹

V polovině října radní z Ústí nad Orlicí diskutovali o počtu výtisků Okresního věstníku, kde měla být otištěna zpráva o trati. Záleželo na získání subvence. Buď by si vyžádali otisk, nebo objednali 100 výtisků.¹⁰

Pro veřejné mínění se stala zásadní protestní schůze v České Třebové, kterou svolala českotřebovská městská rada na čtvrtek 10. října 1918 do Sokolovny. Její velký sál byl úplně plný.

První řečník Dr. Bazínek objasnil účel setkání. Lanškrounští se snažili učinit co nejvíce pro zvýšení své důležitosti. Když neuspěli s elektrizací a labsko-oderským průplavem, přišel lanškrounský rodák ing. Müller s myšlenkou odvést třebovsko-olomouckou trať ze Žichlíčku k Lanškrounu a odtud přes vesnice Ostrov a Dobrouče k Ústí nad Orlicí. K tomu jako doplněk navrhoval spojení tratě Prostějov - Třebovice z Anenských Lázní s Lanškrounem. Lanškroun by tím získal velké nádraží, skladiště a vše, co s tím souvisí. Druhý účel byl neméně důležitý - národnostní pro žádané Deutschböhmen, neboť tím by se spojily všechny sudetské německé ostrůvky s krajským soudem v Trutnově. Z České Třebové měly být velké nádražní dílny přeloženy do Pardubic. Tím by město kleslo na obyčejnou průjezdní stanici a zmařena by byla projektovaná 18ti milionová stavba nového českotřebovského nádraží.

Jako druhý vystoupil se svým projevem velkoobchodník Příbyl, který připomněl základní fakta. V červnu se první zpráva objevila v německé Grenzacht, ale nevěřilo se jí. Když však 19. září přijel náhodou do Rudoltic, uviděl na vlastní oči, jak tam přijeli zástupci z Ústí nad Orlicí Dr. František Vicena, okresní starosta Josef Kučera, továrník Jaroslav Jandera a majitel cihelny Holásek, jak je Lanškrounští čekali a „nejlíbeznější“ češtinou je vítali. Příbyl nade vši pochybnost zjistil, že následná porada se týkala uvedeného přeložení železniční trati. A k tomu 28. září, v den zemského patrona sv. Václava, přijela do vídeňského ministerstva železnic deputace, ve které Ústí reprezentovali Holásek a Jandera. „Ústečtí prodali za mísu čochovice vlastního prospěchu národní zájmy celého kraje.“ Když byla celá událost oznámena Svazu českých okresů, Národní radě a jiným, začali pánové svalovat vinu jeden na druhého a žádali, aby se věc dál neroztahovala a ponechala na rozhodnutí okresnímu výboru. I okresní výbor byl považován za viníka, který by zároveň měl být svým soudcem. Příbyl řekl zcela srozumitelně: „Ale poněvadž tu jde o životní otázku našeho města, nepřipustíme, aby se věc ututlala, nýbrž předáme ji všem národním korporacím k rozhodnutí, vypovídáme městu Ústí n. O. boj, ale boj rozhodný a nepolezeme do Vídně čistiti kliky v ministerských kancelářích za asistence Pifflla a Wolfa, jako to učinili ústečtí.“

Jako třetí řečník vystoupil starosta České Třebové Otto Rybička, který ukázal, jak se macešsky zachoval ústecký okresní výbor v silniční otázce, jak si vystavěl například z Ústí do Řetové dvě silnice, ale silnici do Semanína, kterou si Česká Třebová musela vystavět na svůj náklad, do okresní správy nepřijal. Čtvrtý řečník pokladník Záložny Oldřich Tykač vylíčil pohromu, která by Českou Třebovou přeložením nádraží postihla. Utvářené stavební družstvo by bylo zbytečné, neboť by byli přeloženi četní zřízení a jejich domky, které si vystavěli, by zůstaly neobydleny, jejich cena by rapidně klesla, živořily by obchody a živnosti. Pátým řečníkem byl radní Hendrych. Ukázal na národní ostudu, kte-

⁹ SOA v Zámrsku - SOkA Ústí nad Orlicí: Okresní zastupitelstvo Ústí nad Orlicí (1845) 1865-1937 (1947). Protokol o schůzi okresního výboru ze dne 3. 10. 1918, čl. 2. In: Protokol o schůzích okresního výboru 1912-1919, kn. č. 6.; Informace uveřejněna rovněž v *Úředním věstníku okresního výboru v Ústí nad Orlicí*, 17. 10. 1918, č. 7 a 8, s. 65.

¹⁰ Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městské rady v Ústí nad Orlicí 15. 10. 1918, ad. 1. In: Protokoly ze schůzí městské rady 1915-1921, inv. č. 104, kn. č. 78, fol. 83v.

rou Ústečtí ztropili svým jednáním. Česká Třebová k nim pozbyla veškeré důvěry a žádala, aby ti z nich, kteří zasedají v okresním výboru, byli vyzváni ke složení svých funkcí.¹¹

Nevole českotřebovských obyvatel nad jednáním Ústeckých tzv. vlastenců byla zcela pochopitelná. Z českotřebovského občanského shromáždění vyšla rezoluce: „*Město Česká Třebová, které je největším místem samosprávného okresu ústeckého, vždycky bylo se strany okresu macešsky odstrkováno a na jeho požadavky nebyl brán zřetel v poměru k jeho poplatnosti a ke skutečným potřebám. Poškození životních zájmů města České Třebové vyvrcholilo však ve snaze města Ústí n. Orlicí, aby olomoucká trať přeložena byla přes Lanškroun do Ústí n. Orl., čímž by městu České Třebové zasazena byla smrtelná rána a jeho hospodářský vývoj pro celou dobu příští byl by zastaven a zne-možněn.*

Zástupcové města Ústí n. Orl., kteří jsou současně zástupci okresu, neštíteli se dokonce ve snaze o pozvednutí zájmů svého města na úkor České Třebové spojit se s německými nacionály a stou-penci rozdělení Království Českého - projekt tento není přece ničím jiným než protičeskou choutkou rozhraničování, tedy součást, programu vybudování fantastického území „Deutschböhmen“, a do-kázali znova, že pro hospodářské zájmy města České Třebové nemají nejmenšího porozumění.

Vzhledem k tomu přítomní občané českotřebovští protestují proti tomu, aby samosprávný okres nadále veden byl lidmi, kteří jsou s to za misku čočovice prodati zájmy národní, kteří potajmu pak-tují se s našimi odvěkými nepřáteli a k nimž jsme následkem toho jakožto k zástupcům českého samosprávného okresu ztratili veškerou důvěru, poněvadž od nich nelze očekávat objektivní hájení zájmů celého okresu...“¹²

Očekávané a plánované vysvětlení k otázce dráhy Ústí nad Orlicí - Kyšperk - Lanškroun - Žichlínek přinesl na svých stránkách Úřední věstník okresního výboru v Ústí nad Orlicí 17. října 1918. I když byl Okresní výbor v Ústí nad Orlicí hospodářským a politickým orgánem celého okresu, nebyl o celé věci informován a vše se dozvěděl pozdě a neúřední cestou. Dosud neúřadující okresní starosta Josef Kučera prohlásil, že se jednání mezi Lanškrounskými a Ústeckými účastnil úmyslně z důvodu získání informací a výslovně prý žádal, aby okresní výbor nebyl do věci zařazován. Snažil se tak vy-varovat kolizi, která musela z důvodu různorodých zájmů obou měst nastat. Lanškroun chtěl, aby se mu po plánovaném národnostním rozdělení dostalo lepšího spojení do Trutnova, sídla krajského úřadu a lepšího spojení s německými obcemi nejen lanškrounského okresu, včetně nově přiděle-ných, ale také s německými obcemi až od Poličky. Iniciativu podpořili vlivní činitelé v ministerstvu železnic a arcibiskup Piffel. Město Ústí nad Orlicí návrh přirozeně velmi vítalo, protože znamenal hospodářský i národnostní význam a v každém případě zlepšení dopravního spojení na Moravu.

Svaz českých okresů ve svém dobrozdání nemohl po stránce stavebně technické upřít určité výho-dy, zejména vyhnutí se svážlivému a pohyblivému území kolem obce Rudoltice. V projektu pocho-pitelně viděl v první řadě politické cíle ve spojení německých moravských ostrovů u Zábřeha a Svi-tav přes Lanškroun s německým okrajovým územím v severovýchodních Čechách a jeho středis-kem Trutnovem, plánovaným sídlem krajského soudu a vlády. Pochopil, že má být vyzdvižen vý-znam německého města Lanškrouna, kde ležel koncový bod nepatrné lokálky a Lanškroun se tak nemohl průmyslově a politicky rozvíjet podle svých potřeb a svého přání. Svaz českých okresů jas-ně konstatoval, že stavbou by byly silně poškozeny zájmy města České Třebové, která by přestala být důležitým uzlem. Město Ústí nad Orlicí by získalo vybudováním velkého seřadního nádraží. Česká Třebová by se stala pouhou průjezdní stanicí. Realizace projektu by znamenala silnou újmu národních českých zájmů. Lokální zájmy Ústí nad Orlicí měly ustoupit do pozadí. „*Zisk tento by zda-leka nevyvážil nebezpečím, které do budoucna plyne přímým spojením nacionálně expansivních*

¹¹ Protestní schůzi. In: *Nezávislé listy*, 19. 10. 1918, roč. II., č. 42, s. 5.

¹² K otázce dráhy Ústí n. Orl. - Kyšperk - Lanškroun - Žichlínek. In: *Úřední věstník okresního výboru v Ústí nad Orlicí*, 17. 10. 1918, č. 7 a 8, s. 61.

německých ostrovů v Čechách a na Moravě. ... Rozřešení nesmí býti ponecháno názoru jednotlivce, anebo učiněno s ohledem k nějaké místní výhodě, nýbrž věc musí býti řešena tak, aby získal celek, to jest příští český stát.“¹³ Dobrozdání vydala rovněž Národní Jednota Severočeská. I ona v projektech viděla z hlediska technického a dopravního mnoho dobrého, ale doporučila rozhodnutí odsunout na dobu pro český národ příhodnější.

Okresní výbor v Ústí nad Orlicí doufal, že se ve vypjaté atmosféře bude nadále jednat klidně a v dohodě, aniž by zbytečně ostrými slovy byla probouzena mezi českými zájmy vzájemná nevraživost.

Některé z nalezených výhod byly diskutovány a rozebírány ještě koncem roku, neboť první rozbor vycházel výlučně z lanškrounského tendenčního memoranda. Závěr byl jasný. Český stát bude mít „jistě důležitější úkoly, než takové experimenty“.¹⁴

Zprávu delegátů o schůzi v Rudolticích a o cestě do Vídně prodiskutovala Rada města Ústí nad Orlicí na svém zasedání 15. října 1918. Informaci z porady u lanškrounských delegátů v Rudolticích a u ministerstva železnic ve Vídni přednesl Jan Jandera. Po vyslechnutí se radní usnesli, aby město Ústí nad Orlicí žádných intervencí nepodnikalo a proti tomuto projektu protestovalo. Radní neopomněli dodat, že usnesení se stalo „z důvodů politických a národních, přes to, že lanškrounský projekt skýtá městu Ústí nad Orlicí nepopíratelné výhody.“¹⁵

Ke konci schůze okresního výboru 28. října 1918 byla projednána ještě jednou celá aféra dráhy. Po rozsáhlé debatě učinil okresní výbor jednoznačný závěr: „Okresní výbor projednav celou afairu přeložení dráhy Olomoucké směrem Žichlínek - Lanškroun - Dolní Dobrouč - Ústí n. Orl. usnesl se odporučiti všem zúčastněným, aby od podporování této akce upustili a podobně jako již obec ústecká učinila proti provedení projektu toho se vysloviti, ježto projekt tento sleduje výhradně jednostranně německonacionální a politické cíle. Pokud se týče projevů proti okresnímu výboru učiněných, usnesl se okresní výbor nereagovati na ně a neodvozovati z nich žádných důsledků.“¹⁶

Ve zprávě o činnosti Okresního výboru v Ústí nad Orlicí za období od 15. srpna 1918 do 19. března 1919 pro jednání okresního zastupitelstva je opětovně potvrzeno, že záležitost navrhované dráhy byla zúčastněnými obcemi projednávána bez účasti a vědomí okresního výboru. Okresní výbor se snažil vše urovnat a na základě odborných dobrozdání české obce od dalšího jednání s lanškrounským okresem upustily.¹⁷

To, že se v Ústí nad Orlicí obávali sousední České Třebové také na konci roku 1918, svědčí slova městského zastupitele z Ústí nad Orlicí občana Karla Nováčka, který upozornil na chystané reformy veřejné správy, kdy jedni žádali odstranění okresních hejtmanství a druzí okresní výbory. Nabádal k tomu, aby úřady, které jsou v Ústí nad Orlicí, byly udrženy a nebyly překládány do České Třebové, která se o to snaží, „majíc k tomu zástupce své i v ministerstvu i v národním shromáždění, doma čilé pracovníky.“¹⁸

¹³ Tamtéž, s. 60-61.

¹⁴ K otázce dráhy Ústí nad Orlicí - Lanškroun - Žichlínek. In: Úřední věstník okresního výboru v Ústí nad Orlicí, 31. 12. 1918, č. 9 a 10, s. 75-77.

¹⁵ SOA v Zámrsku - SOkA Ústí nad Orlicí: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městské rady v Ústí nad Orlicí 15. 10. 1918, Zpráva delegátů o schůzi v Rudolticích a o cestě do Vídně, ad. 1. In: Protokoly ze schůzí městské rady 1915-1921, inv. č. 104, kn. č. 78, fol. 84.; Zprávu o tom přinesl rovněž místní tisk. - Z místní městské rady. In: Nezávislé listy, 19. 10. 1918, roč. II., č. 42, s. 5.; Informace rovněž publikována rovněž v Úředním věstníku okresního výboru Ústí nad Orlicí, 17. 10. 1918, č. 7 a 8, s. 61.

¹⁶ Tamtéž: Okresní zastupitelstvo Ústí nad Orlicí (1845) 1865-1937 (1947). Protokol o schůzi okresního výboru ze dne 28. 10. 1918, Čl. 19. In: Protokol o schůzích okresního výboru 1912-1919, kn. č. 6.

¹⁷ Tamtéž: Okresní zastupitelstvo Ústí nad Orlicí (1845) 1865-1937 (1947). Protokol o schůzi okresního zastupitelstva ze dne 20. 3. 1919. In: Protokol o schůzích okresního zastupitelstva 1912-1919, kn. č. 7.

¹⁸ Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí 27. 12. 1918, ad 13, Volné návrhy. In: Protokoly o schůzích městského zastupitelstva 1907-1927, inv. č. 128, kn. č. 102, s. 409.

Jako „obávaného“ zástupce České Třebové měl na mysli pravděpodobně zejména českotřebovského rodáka a sociálního demokrata Gustava Habrmana, popřevratového ministra školství, později sociální péče.

Převratové události prožívali obyvatelé města Ústí nad Orlicí podobně jako v jiných malých českých městech.

Jako v celém království proběhla také v Ústí nad Orlicí v pondělí 14. října 1918 vyhlášená všeobecná stávka. Všechny závody byly zavřeny. V 9 hodin dopoledne se dělnické organizace a další obyvatelé shromáždili na náměstí, kde k přítomným promluvil odborný učitel Čermák, který nabádal ke klidu a svornosti, aby všichni stáli pevně v semknutém šiku proti všem nástrahám, které kladli odpůrci národním snahám. Městský radní Rybka přečetl rezoluci a dav ji schválil. Následoval důstojný a tichý průvod městem a klidný rozchod.¹⁹

Hlas lidu, hlas boží byl slyšet rovněž na českotřebovském náměstí.

Zpráva o kapitulaci Rakouska-Uherska se ve městě Ústí nad Orlicí rozšířila v pondělí dopoledne 28. října z telefonní centrály. Po jejím opětovném telefonickém potvrzení se údajně po celém městě objevila všeobecná radost a nadšení. Informaci lze potvrdit i z dalšího zdroje, kterým je předsednické sdělení starosty okresního výboru Josefa Kučery, jenž v úvodu na schůzi okresního výboru, která skončila ve 12 hodin, sdělil právě došlou zkreslenou aktualitu o kapitulaci Rakouska, která byla vzata na vědomí.²⁰

Později dovezl stavitel Josef Schüler z Pardubic 500 výtisků zvláštního vydání listu „Východ“, kde byly podrobnější informace. Druhý den ráno obyvatelé města vyvěšovali prapory, začali snímat rakouské orly z úřadů a trafik a barvou přetírali poslední rakouské připomínky. Orly naházeli do řeky Orlice. Klub českých turistů vyvěsil ve své skříňce na náměstí humoristické úmrtní oznámení matky Austrie, Sokol s dělnickou tělocvičnou jednotou a hasičským spolkem zorganizoval národní stráž.

Prvním oficiálním a úředním dokumentem o zásadní události vyhlašující nový stát byl telegram - oběžník z Prahy č. 3642, s textem datovaným 28. října, jenž byl zaslán všem národním výborům českých zemí. Do Ústí nad Orlicí došel a byl zaevidován Městským úřadem v Ústí nad Orlicí 29. října 1918 pod číslem jednacím 6214. Vzat byl na vědomí dodatečně v sezení městské rady 19. listopadu 1918.²¹

Na začátku jednání rady města 29. října 1918 starosta přivítal pány radní „*za nové doby, na úsvitu svobody národa českého*“ a požádal je o součinnost v další zodpovědné práci, „*která je vlastenckou povinností nás všech*“.²² Na tomtéž zasedání byl odložen návrh zřízenců dráhy, aby se zorganizovala oslava prohlášení samostatnosti česko-slovenského státu.²³

Ve čtvrtek večer 31. října 1918 uspořádal výkonný výbor politických stran slavnostní průvod, kde nechyběli žáci, spolky a občané města. Na náměstí promluvil odborný učitel Petr Skalický, jenž vzdal dík těm, kdo se o dílo nového státu zasloužili a současně vyzval shromáždění, aby přísahalo

¹⁹ Stávka v městě našem dne 14. října t. r. In: *Nezávislé listy*, 19. 10. 1918, roč. II., č. 42, s. 5.

²⁰ SOA v Zámrsku - SOkA Ústí nad Orlicí: Okresní zastupitelstvo Ústí nad Orlicí (1845) 1865-1937 (1947). Protokol o schůzi okresního výboru ze dne 28. 10. 1918, Čl. 2. In: Protokol o schůzích okresního výboru 1912-1919, kn. č. 6.

²¹ Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Telegram o vyhlášení státu 28. 10. 1918, inv. č. 794, sign. I-N/10, kart. č. 181, 3 fol; Zápis o schůzi Městské rady v Ústí nad Orlicí 19. 11. 1918, ad. 1. In: Protokoly ze schůzí městské rady 1915-1921, inv. č. 104, kn. č. 78, fol. 85v.; Rada města Ústí nad Orlicí 17. prosince 1918 odložila nabídku fotografického ateliéru J. F. Langhans na fotografie mužů zasloužilých o vybudování československého státu. - Zápis o schůzi Městské rady v Ústí nad Orlicí 17. 12. 1918, ad. 18. In: Protokoly ze schůzí městské rady 1915-1921, inv. č. 104, kn. č. 78, fol. 88v.

²² Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městské rady v Ústí nad Orlicí 29. 10. 1918. In: Protokoly ze schůzí městské rady 1915-1921, inv. č. 104, kn. č. 78, fol. 84v.

²³ Tamtéž, ad 9, návrh zaevidován pod číslem 6070.

bezpodmínečnou poslušnost Národnímu výboru.²⁴ Socialistický řečník občan Damián Rybka poukázal nejen na útlak a bídu, kterou museli lidé prožít, ale také na lepší příští časy. Emotivnost a spontánnost zmíněného průvodu umocňoval zpěv národních písní v dekoraci vlajících praporů a barevných světél lampiónů.²⁵

V okresním školství byla oslava zřízení československého státu nařízena výnosem okresní školní rady ze dne 3. listopadu 1918, číslo 1114. Školní slavnost uspořádala Obecná a měšťanská škola dívčí v Ústí nad Orlicí v kreslárně 8. listopadu. Ředitel ve svém vystoupení shrnul třistaletou porobu českého národa a vyzdvihl ohromnou Masarykovu, Benešovu, Štefánikovu a Kramářovu práci. Nezapomněl ani na četné domácí poslance, kteří nedbali na osobní nebezpečí hrozící z Vídně a ze všech sil podporovali nezištné pracovníky za hranicemi. Žákyně po přednášce přednesly několik básní a zazpívaly národní hymny.²⁶ 7. prosince 1918 se z nařízení ministerstva školství a národní osvěty konala mimořádná okresní porada, při které složilo učitelstvo slib republice do rukou okresního hejtmána Troldy.²⁷

V dalších letech již bývalé a pravidelné oslavy rakousko-uherského císaře a jeho manželky vystřídaly slavnosti narozenin prezidenta. Podobně se změnilo téma pro stromkové slavnosti, tentokrát se sázením „Lip svobody“ nebo „Lip republiky“.

Brzy po 28. říjnu 1918 byla zahájena očista veřejného života. Ze svých míst byli odstraňováni státní, zemští a samosprávní činovníci, kteří na sebe zejména v průběhu války obrátili pozornost přílišnou oddaností rakouské vládě nebo týráním obyvatelstva. To se také stalo předsedovi okresní školní rady, okresnímu hejtmánovi Alexandru Hlavovi a okresnímu školnímu inspektorovi Antonínovi Hlilneckému. Učitelstvo se sešlo v Ústí nad Orlicí 22. listopadu 1918 a žalovalo na okresního školního inspektora, že o učitelích podával nepravdivé a škodlivé zprávy okresní i zemské školní radě, že jednal stranicky, měl své oblíbence, kterým vše dovolil, že mstivě pronásledoval ty, kteří mu nelichotili, nebo mužně odpírali, že nadřezoval kněžím na úkor učitelů, byl nespravedlivý, rád poslouchal pomluvy, a dokonce se jimi někdy i řídil, že pro pouhé podezření vyšetřoval učitele, že byl podlézavý k vyšším a necharakterní k nižším, že byl „skrz naskrz“ prosáklý rakušáctvím, že nedovedl posuzovat školní práci nemaje dost pedagogických vědomostí a didaktické obratnosti. Žaloby byly poslány do Prahy učitelské radě. Okresní školní inspektor však nečekal na rozhodnutí a 12. prosince agendu odevzdal řediteli Obecné a měšťanské školy chlapecké v Ústí nad Orlicí Janu Křtiteli Kunstovnému.

Po 28. říjnu nastalo alespoň na krátkou dobu zlevnění téměř všech životních potřeb. Jan Kř. Kunstovný poznamenal slova, z nichž některá mohou klidně posloužit k charakteristice nejedné doby: *„Stále a stále odkrývané nepořádky a nesprávnosti i v nejvyšších úřadech; trpěné lichvaření a podivné hospodářství ústředou; špatně zakrytá neschopnost některých nově se vynořivších hodnostářů obecních, okresních i státních; na odív stavěná lenost podporovaných, kteří po celé dny oživovali náměští; konečně proniklé vědomí, že žijeme na úvěr ciziny a nevíme, kdy a čím zaplatíme, stoupající drahota a špatně pochopená svoboda - to vše naplňovalo přemýšlející občany obavami o osud republiky. Toho důkazem jest mnohými opakovaný zoufalý výkřik: „Nás spasí jen diktatura cizince!““²⁸*

²⁴ Tamtéž: Měšťanská chlapecká škola Ústí nad Orlicí 1820-1956. Kronika školy chlapecké obecné a měšťanské v Ústí nad Orlicí 1888-1923 (1970), s. 262-264.

²⁵ P. J. Oslava. In: *Nezávislé listy*, 9. 11. 1918, roč. II., č. 45, s. 4.

²⁶ SOA v Zámrsku - SOKA Ústí nad Orlicí: Měšťanská škola dívčí Ústí nad Orlicí 1885-1955. Pamětní kniha Obecné a měšťanské školy dílčí v Ústí nad Orlicí 1887-1933, s. 140.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž: Měšťanská chlapecká škola Ústí nad Orlicí 1820-1956. Kronika školy chlapecké obecné a měšťanské v Ústí nad Orlicí 1888-1923 (1970), s. 267-268.

Už v listopadu zazněly v tisku výzvy k vylovení naházených rakouských orlů z Orlice. Hlavním důvodem bylo jejich možné uložení v městském muzeu. Činovníci muzea měli rychle učinit zadost své povinnosti a památky tehdejší doby jako výtisky novin, plakáty, letáky a jiné tiskopisy zachovat.²⁹

Velkolepou se stala městská všeobecná oslava 8. listopadu 1918 zahájená proslovem předsedy okresního Národního výboru Skalického, pokračující údajně impozantním průvodem s lampiony a procházejícím celým vyzdobeným městem.³⁰

Už od prosince 1918 se mnozí obyvatelé města nechali unášet nenávisí a zlobou. Někteří v průběhu války nenáviděli obilního komisaře Ignáce Rossa, který se údajně obohacoval příliš viditelně na úkor obyvatelstva různými pokoutními obchody. Dodával také většinu kuchyňských potřeb do zmiňované žákovské kuchyně, kterou řídil Burkert, ředitel továrny a firmy Jan Hernych a syn. Právě toto spojení zvdalo příčinu nevraživosti místních obyvatel. V prosinci 1918 přijel do Ústí nad Orlicí nový okresní hejtman Troida na tzv. úřední den. Mnoho mužů a žen se dalo dohromady a požadovali zlepšení přidělu potravin. Neuspěli a tak napadli okresního hejtmana, který se zachránil útekem do městské kanceláře. Dav vypáčil vrata protější Hernychovy továrny a „ztýral“ ředitele Burkerta. Ten se ihned druhý den vzdal vedení žákovské kuchyně a firma odepřela nadále propůjčovat své místnosti. Protože se komitétu nepodařilo najít náhradní prostory a nikdo po Burkertovi nechtěl vedení převzít, byla školní kuchyně zrušena.³¹

Popřevratové zastupitelstvo města Ústí nad Orlicí zasedalo 27. prosince 1918. Starosta Vicena zahájil schůzi v 16.15 hodin slavnostnějším úvodem a pravil, že nikdy s tak rozechvělým srdcem nezahajoval schůzi, jako v tento den, vítal Československou republiku a osvobození českého národa po staleté porobě. Následovalo přivítání nových členů zastupitelstva, které vyslaly organizace české strany sociální a československé sociální demokracie. Vyslovil domněnku, že v brzké době bude vybudováno nové obecní zřízení a vypsány nové volby do obecních zastupitelstev. Novému státu provolal zdar.³²

Oslovení „pan“ nahradil „občan“, a tak na návrh jmenovat prezidenta T. G. Masaryka čestným měšťanem občan starosta sdělil, že „není třeba návrhu odůvodňovati. Čím jest prof. Masaryk našemu národu a co proň vykonal, každému jest známo, a obecní zastupitelstvo koná jen svoji povinnost, když vydá mu poctu, jakou jako nejvyšší muže uděliti.“ Návrh byl schválen jednomyslně.³³

O několik měsíců dříve, 2. srpna 1918, městské zastupitelstvo schválilo návrh městské rady na jmenování spisovatele Aloise Jiráska a říšské poslance Dr. Karla Kramáře, Františka Staňka, Václava Klofáče a Gustava Habrmana čestnými občany. Starosta vítal radostnou událost sjednocení celého českého národa v tehdejší době útisku, zvolení osobností bojujících za českou samostatnost chápal opět jako vlasteneckou povinnost.³⁴

²⁹ P. J. Dokud je čas. In: *Nezávislé listy*, 16. 11. 1918, roč. II., č. 46, s. 3.

³⁰ Mezi další řečníky se zařadil Fiala z České Třebové, Damián Rybka, student Stránský. Všeobecná oslava 8. listopadu. In: *Nezávislé listy*, 16. 11. 1918, roč. II., č. 46, s. 4. Podobné oslavy se konaly v okolních městech.

³¹ SOA v Zámrsku - SOkA Ústí nad Orlicí: Měšťanská chlapecká škola Ústí nad Orlicí 1820-1956. Kronika školy chlapecké obecně a měšťanské v Ústí nad Orlicí 1888-1923 (1970), s. 268.

³² Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí 27. 12. 1918. In: Protokoly o schůzích městského zastupitelstva 1907-1927, inv. č. 128, kn. č. 102, s. 401.

³³ Tamtéž: ad 3, Návrh na jmenování prezidenta prof. T. G. Masaryka čestným měšťanem, s. 402.

³⁴ Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí 2. 8. 1918, ad 8, Návrh, aby spisovatel Alois Jirásek a říšští poslanci dr. Karel Kramář, František Staněk, Václav Klofáč a Gustav Habrman jmenování byli čestnými měšťany. In: Protokoly o schůzích městského zastupitelstva 1907-1927, inv. č. 128, kn. č. 102, s. 397-398.

Jelikož tábor lidu pořádaný na náměstí po prohlášení samostatnosti československého státu odhlasoval, aby se hlavní náměstí pojmenovalo Wilsonovým a náměstí sv. Janské náměstím Masarykovým, návrh dodatečně a jednomyslně schválilo rovněž zastupitelstvo města.³⁵

Zájem občanů zastupitelů byl směřován rovněž k diskusi o stálém zdražování všech potravin a životních potřeb. I když bylo zjištěno 15 případů lichvy, občané nechtěli svědčit u soudů. Hospodářské rady postupovaly sice různě, ale pokud nebyli svědci, nebylo možné ničeho docílit.

Radim Dušek

František Egerle

Zklamání - 1919

Však nastojte - nešlo to tak hladce, jak se myslelo, keřasi nedali se tak snadno zdeptat - vzhůru s cenou - žádný sklon - vykřikovali do davů strádajících. Ceny potravin stouply v míře netušené a následkem toho vše ostatní. To byla neočekávaná sprcha. Keřasi žili sice dále v přepychu, uhlobaroni mnuli si ruce, sedláci skládali své nové státočky do objemných balíčků, korupčníci pracovali dále, ale obecný lid strádal. - Povstaly třenice, politické strany příkře proti sobě vystupovaly, potíraly se, vůbec nepěkně se vše vyvíjelo.

*Pryč je shoda, klid a mír,
rozpoutal se vášně vír,
pryč slavnostní průvody,
zbyly nám jen neshody.
Strany na se útočí,
„Sláva“ - již se nekřičí,
potravin vysychá zdroj,
o chléb denní nastal boj,
keřas křičí: Žádný sklon, -
ať mám brzy milion!
Korupčník se drzým stává,
úplatky do kapes dává,
nespokojenost je všude,
jak vše asi dále bude? -*

František Egerle - zakladatel muzejnictví v Ústí nad Orlicí a majitel soukromého muzea zanechal vzpomínku na místní atmosféru převratných událostí a počátek éry nového státu ve verších.³⁶ - Nadčasových.

³⁵ Tamtéž: Archiv města Ústí nad Orlicí 1499-1945. Zápis o schůzi Městského zastupitelstva v Ústí nad Orlicí 27. 12. 1918, ad 4, Návrh pojmenování hlavního náměstí náměstím Wilsonovým, Janského náměstí Masarykovým. In: Protokoly o schůzích městského zastupitelstva 1907-1927, inv. č. 128, kn. č. 102, s. 402-403.

³⁶ SOA v Zámrsku - SOkA Ústí nad Orlicí: Egerle František 1846-1933. Rupisy nepublikované - poválečné veršovačky 1918-1928, poř. č. 23, sign. III/2, fasc. č. 2, neinventarizované.; Podrobněji viz DUŠEK, Radim. *František Egerle a české cukrovarnictví aneb věnováno velkému městu Ústí nad Orlicí, jeho keřasům a blikající elektřině*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003.

Jaký byl počátek nového československého státu? Jeho zrcadlem je dobová satira.

Já jsem ten český bolševik
na schůzích mluvím za tři,
nežiji z práce, bohudík,
mí Trocký, Lenin, bratři!

Jsem zamilován do Muni,
jsem slavnější než tenor,
mým cílem: vláda komuny,
mým heslem: rudý teror!

Kdys „Kramář zhyne“ byl můj cíl
ať buržousti se leknou!
Však atentát se nezdařil.
Já přec mám slávu pěknou!

Od buržoustů pryč kloním tvář,
i když mám venku statky.
Zde v Praze zde jsem proletář.
Zas k rovnosti všech zpátky!

Pryč tituly, pryč hodnosti,
mne tížily by centem.
Já v Pešti ondy zvolen byl
jen čestným presidentem.

V kom rudá vláda budí hnus,
buď na popravu veden!
My, Němec, Maďar, ba i Rus
jsme všichni národ jeden.

Až komuny pak přijde ráj,
jak právě má jej Rusko,
vy myslíte si třeba, aj,
že bude mi snad úzko?

Ne od toho tu závisí
mé blaho, nebi díky
jsem v jisté vládní komisi
a plat mám z republiky.

Nám budoucnost vše přinese
já s důvěrou vpřed hledím.
Vy proletáři spojte se!
Já zatím v teple sedím.

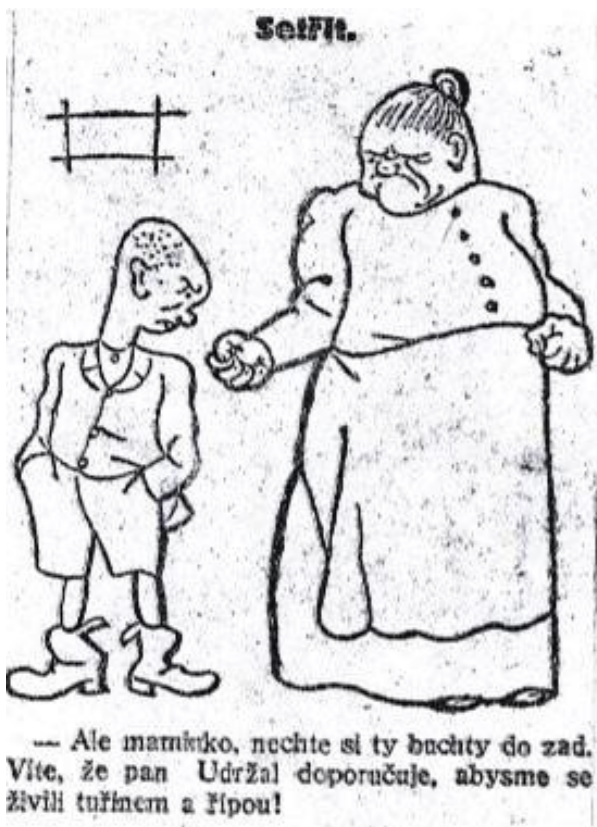
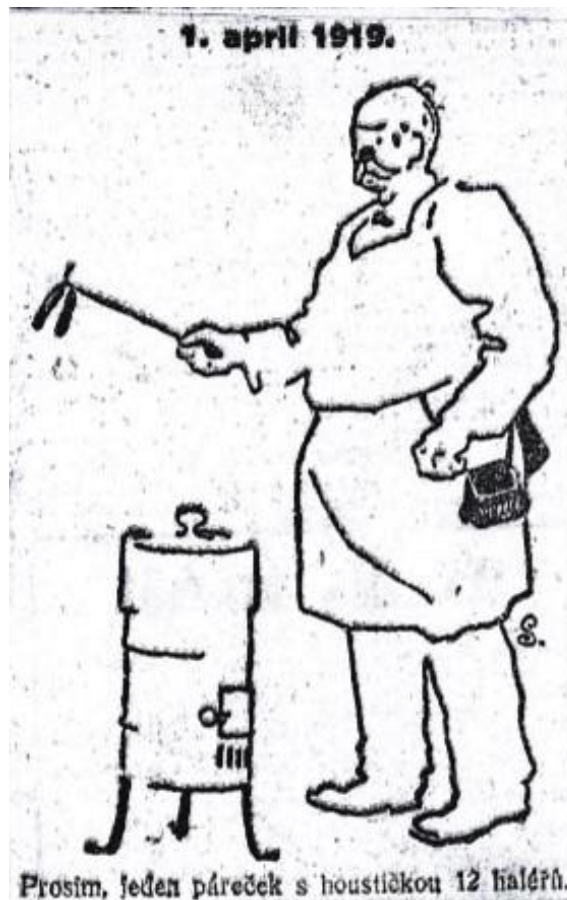
O atentát na Karla Kramáře se 8. 1. 1919 neúspěšně pokusil 18letý mladík A. Šťastný.

nedostatek potravin

Apríl

František Udržal
(1866 - 1938)

Český a československý agrární politik, účastník protirakouského odboje, od léta 1918 člen Národního výboru, kde zastával funkci předsedy prozatímního branného výboru.

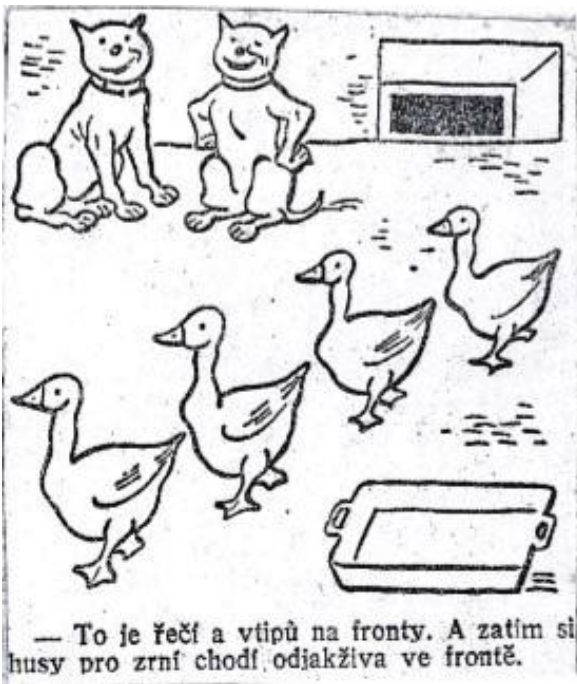
Po vzniku státu se snažil budovat silnou a demokratickou armádu.

Byl členem Národního shromáždění, v letech 1921-1925 a 1926-1929 v čele ministerstva národní obrany, v letech 1929-1932 ministerským předsedou.

Udržalovy myšlenky:

„Žádné ozdravení nenastane, dokud se nám nepodaří usměrnit alespoň základní názory na národ, stát a strany, tj. dokud nebudou národ a stát ceněny výše než stranické legitimace.“

„Nedovedeme-li se bránit na bojišti, budou zase nejlepší z nás umírat na popravištích nebo ve vyhnanství.“
(duben 1938)

drahota

daň

keřasové a lichva

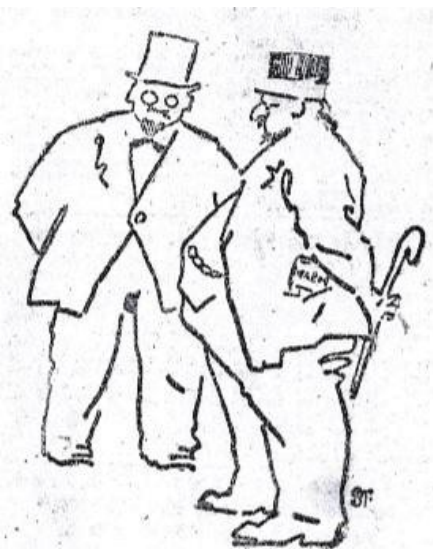
Středověký trest, jenž by se hodil do novověku.

Lichvář na dřevěném koni.

— Bratře, do Karlových Varů pojedeme se odtučnit, proto musíme přirazit na prasatech!

Národní demokrat: Že jsme byli vždy proti lichvě a drahotě, to na nás každý pozd.

— Právě čtu, že ten »císar keřas« měl větší zásoby obilí, než celý Zemský obilní ústav; teď jsem zvědav, co mu za to u nás udělají ...
— Kdyby o tom rozhodovali agrárníci, udělali by z něho jistě ministra zásobování!

Mimikri.

— Co se to s tím starým keřasem děje? Než koupil to panství, byl zdravý jako řepa.
— To on dělá, jakoby byl stížen pakostníci, aby jej lidé považovali za starého šlechtice!

**agrárníci
sedláci
statkáři**

Buržoastova útacha.

Mne by nikdo nesměl nutit k práci, poněvadž pro tloušťku nemohu ani chodit!

buržoazie

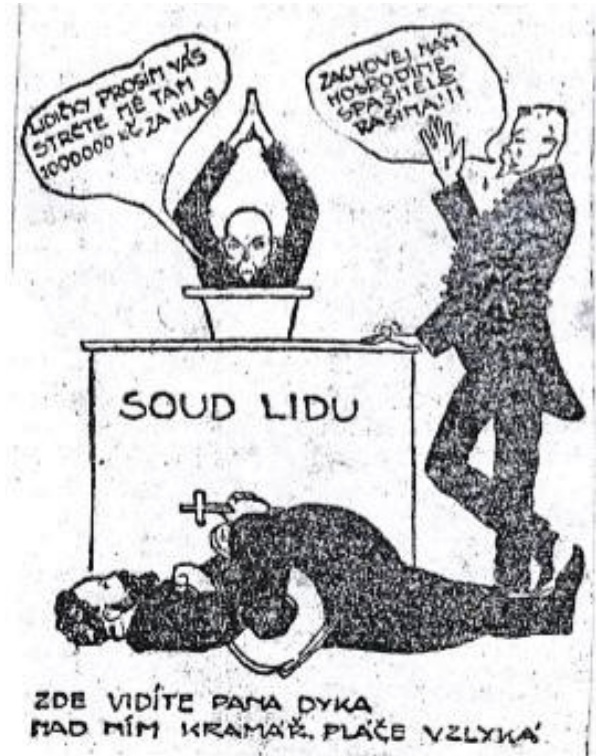
To je divná spravedlnost: tuhle můj domovník má 10 dětí a neplatí daň z přepychu a z tvé kožešiny za 5000 K jsem musel zaplatit daň.

— Z čeho máš takovou radost?
— Že na naší banku se ještě nic nestalo.

— Naše holka povídala, že by si chtěla vzít nějakého starého milionáře.
— Spíš by našla nějakého nového milionáře, těch je víc.

politici

Karel Kramář (1860 - 1937)

Český a československý politik a účastník protihabsburského odboje. V roce 1916 byl s Rašínem a dalšími odsouzen za velezradu k trestu smrti. Rozsudek nebyl vykonán a po amnestii o rok později se vrátil do politického dění. V červenci 1918 se stal předsedou Národního výboru československého. 28. října 1918 stál v čele delegace, která jednala s Edvardem Benešem, zástupcem exilového Národního výboru v Ženevě. První ministerský předseda. Šéf národních demokratů a poslanec v letech 1918-1937. Přední oponent hradní politiky prezidenta Masaryka a Beneše.

14. 11. 1918 na ustavující schůzi Revolučního Národního shromáždění pronesl památná slova: „*Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na český trůn.*“

Alois Rašíin (1867 - 1923)

Československý národohospodář, finančník a politik, účastník protirakouského odboje. Od roku 1906 členem mladočeské strany a spoluautorem jejího hospodářského programu. V červnu 1911 byl zvolen poslancem říšské rady.

V průběhu Velké války zaujal protirakouský postoj a účastnil se činnosti české Maffie. V nově vytvořené státoprávní demokracii řídil její politickou činnost, Kramář byl jejím reprezentantem. Byl autorem Tříkrálové deklarace, kterou přijali čeští poslanci v lednu 1918. V červenci se stal členem předsednictva obnoveného Národního výboru. Patřil mezi „muže 28. října“, kteří organizovali převzetí státní moci koncem října 1918. Byl autorem návrhu prvního zákona vyhlášení samostatný československý stát. V první vládě zastával funkci ministra financí. Skvěle zvládnul finanční rozlukou s Rakouskem a na tehdejší středoevropské poměry neuvěřitelně stabilní měnu. 5. 1. 1923 se stal obětí atentátu, když byl střelen do zad mladíkem, jenž se řadil k anarchokomunistům a svým činem chtěl prospět proletariátu.

V manifestu k národu Rašíin uvedl: „*Lide československý, vše, co podnikáš, podnikáš od tohoto okamžiku jako nový svobodný člen velké rodiny samostatných svobodných národů.*“

Viktor Dyk (1877 - 1931) Český básník, publicista, účastník protirakouského odboje, představitel generace buřičů 90. let 19. století, aktivně působící v odboji Maffie a v národně demokratické straně (poslancem a senátorem). Ostře vystupoval proti Masarykově realismu a Benešově zahraniční orientaci republiky.

Svatý Otec prý vyhoví stížnosti a prohlásí, že z Jana z Pomuku stal se jen omylem svatý. Bratře v Kristu, nemluv tak hloupě. Kdyby vyškrtil Jana z Pomuku jen proto, že se stal svatým omylem, kolik by potom zůstalo skutečných svatých?

Čert: Nechám tě ve volbách vyhrát, když se mně budeš klanět!
Páter: Ale za tu podmínku velice rád; to my už děláme dávno!

nenávisť k římskokatolické církvi

— Jak to přijde, pane ministře Prášku, že jste zapíral účast v »Internacionale«, zatím co jste z ní bral odměnu?
— Tím je vina má levice; ona vždy dělá něco, aby o tom nevěděla pravice.

Ředník ministerstva k žadateli o místo:
— Dobrá! Ze vás doporučuje ministr Prášek? Budete přislat, jenom dvě se podívá do alba zločinců, není-li tam vaše fotografie!

chameleoni doby

Karel Prášek (1868 - 1932) český a československý politik, statkář, politik agrární strany, první československý ministr zemědělství. Senátor, zapleten do korupční lihové aféry, proto byl nucen rezignovat na funkci předsedy senátu (duben 1924).

železnice - vhodná pro satiru v každé době

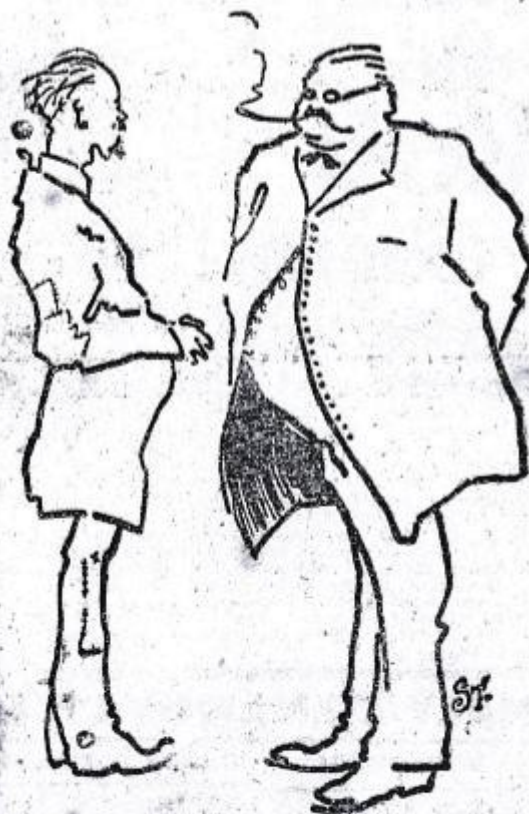
a šlendrián se nevyhnul ani pivu

V době bytové krize.

Víte prý, paní, o malém bytu, vzal bych ho.
 Dohazovačka: Dáte-li tisíc korun, je váš!
 Tak velkou činži mi není možno plátn.
 Dohazovačka: Človče, to není činže — to je jen odměna za dohození bytu!

Zaměstnavatelská politika.

Dostanete 100 K drahotní přídavek a na
 ošacení svojí rodiny a zároveň přihlášku ke
 straně národně demokratické!

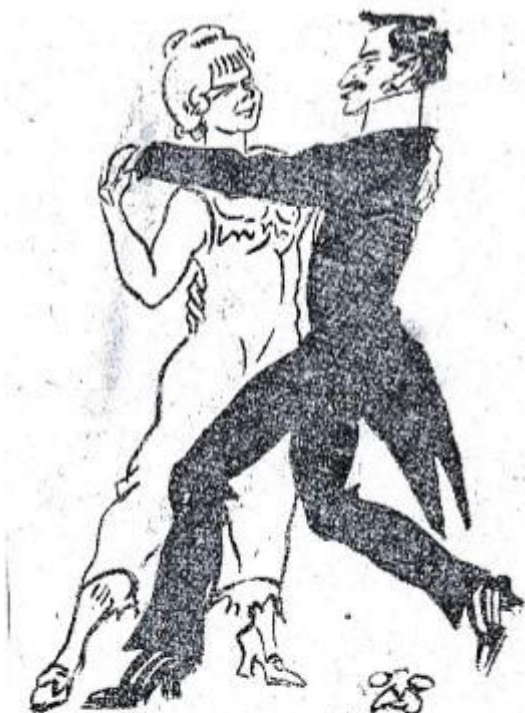
Ozbroje' obchodnictva.

Peníze nebo život.

Že národní demokraté podali dotaz proti
 drahotě? Mějí by jim prozkoumat všechny ob-
 chody jejich bank za války i v republice!

Tanečnice: Učinil jste také něco dobrého ve prospěch českých legionářů?
 Tanečník: Rozhodně — protancoval jsem v jejich prospěch na bálech už troje podrážky a polovic plic!

— Já mám obchod chmelem!
 — To jsi dostal trafikou?

taková byla doba

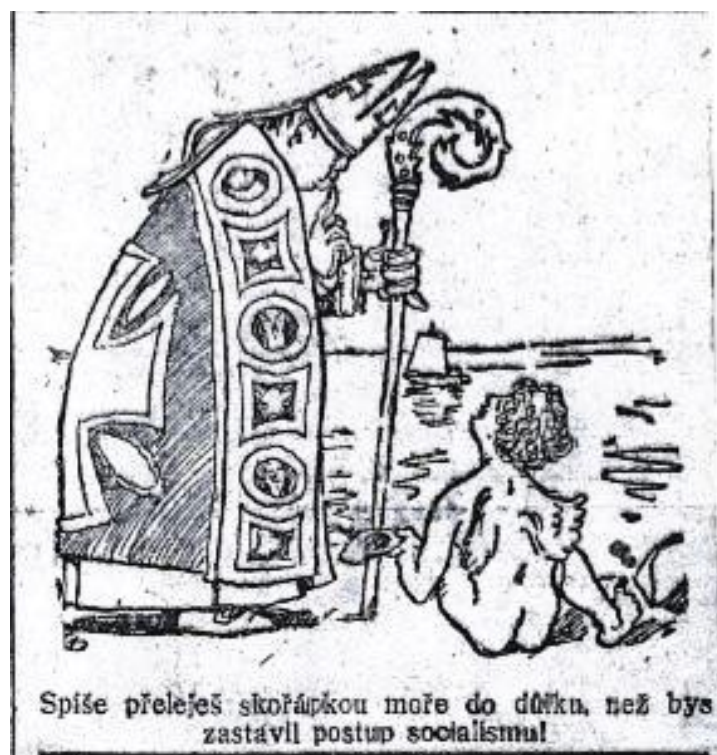

Teď by se měly uspořádat oslavy vítězství na Slovensku. Naše dívky v krojích už dlouho zahálejí.

— Muži! Měla jsem ti živý sen. Zdálo se mi, že tramway jezdila celý týden. Co bych asi na to měla vsadit?
 — 54. Moc řečí.

obavy z bolševiků byly od počátku oprávněné

František Egerle

Nový věk - 1918

Po převratu 28. října 1918 se zdálo, že se nám vrátí po těch válečných útrapách zase ty krásné zlaté časy. Panovalo nadšení, strhovaly se rakouské znaky a německé nápisy z úředních budov, dlouhé manifestační průvody s prapory pohybovaly se za zpěvu českých písní a hlučné hudby ulicemi měst, i vycpaný Vilém na trakaři nescházel a hozen pak do vody. Lidé jásalí, nastával nový věk. Československá republika vyvstala jako fénix z ohnivě záplavy světové války, nastal nový věk, a jak si jej mnozí představovali, vysvítá z následujícího veršování.

*Nový nastal lidem věk,
kdo to byl někdy řek. -
Byla válka, válka světa,
mělo býti po všem veta.
Němec ovládat chtěl svět,
dnes je hotov na sto let. -
Jak to v budoucnosti bude?
O tom hovoří se všude,
jiné bude zařízení,
jiné práce stanovení,
rovnost, volnost, svoboda,
přátelství a dohoda.
Keřas zmizí i ten rab,
pro každého stejný žlab,
různost stavů pomine,
štěstí nás pak nemine. -
Keřasové, keřasové,
nastávaj vám strasti dnové,
keřas křesťan, nebo žid,
oba okrádají lid! -
Nejsem prorok, nechci lháti,
příklady jen mohu dáti,
jak to všechno bude as,
co nám skytne nový čas.*

*

*Vidím metat ulice,
to překvapí velice,
metou Jeiteles a Gross,
trus odváží Itzig bos.
Doktor smejší komíny,
kominík čte noviny,
žebrák kráčí na procházku,
vede „Pinčla“ na provázku.
Poslíčkové ve vzduchu,
neznaj žádnou poruchu,*

*letí rychle ulicemi
s dopisy a krabicemi,
porto neplatí se více,
zdarma všechna expedice.
Voják zbytečný dnes tret,
v klidu je teď celý svět,
žádný zloděj, žádný strach,
žádný keřas, žádný krach,
žádná daň a žádná stávka,
žádná z vody, světla dávka,
žádné fronty, tábory,
strážník kope brambory.
Manželství? - o jděte pryč, -
lehounký to pestrý míč,
často mnohý vyřadí
starobylé - náradí. -
Dívka řeční na tribuně,
kantor běží do kuchyně,
služka dělá milostpaní,
paní zase služku za ní,
střídají se den co den,
milostpán je spokojen. -
V kotli manžel prádlo paří,
paní píše v kanceláři,
fabrikant má svatý klid,
účty vede dělný lid.
Muzikáři chytaj ryby,
profesoři hledaj hříby,
kdožpak se dnes učit bude,
blahobyť je kolem všude, -
Představený kozy pase,
kapucín si krmí prase,
filosof se všemu směje,
hlupec za něj spekuluje,
keřas, chudás, seče trávu,*

advokát ten dojí krávu,
radní dělá jelita,
pryč je celá elita! -
Tak se koná nyní práce,
tak tomu chce demokrace.

*

Poshovte jen draží, milí,
sděliti chci v této chvíli,
jak a co se změnilo,
co vše jindy bývalo.
Velcí páni v celém světě
hodlovali etiketě,
neznal-li kdo jich manýru,
šel, kde nechal tesař díru. -
Dnes však u nás jiný zvyk,
přátelský pěstujem styk,
zajdeš-li kam do stavení,
bratrské daj políbení
paní, pán i dcery v nadné,
to dnes zcela nezávadné;
chvalitebný je to zvyk,
když jsou dcery manifik. -
Sedlák, liška pálená,
však jej každý dobře zná, -
obilíčko poschovával,
draze lidem pak prodával,
dnes je konec tomu všemu,
za normální dává cenu.
Jeden kupec byl a je,
nevím, jak se jmenuje,
keřasoval jako drak,
však mu stříhli již na frak,
prost je dnes již lichvy, vzdoru,
nosí velkou trikoloru.
V trafice se schází lidé,
křesťané i mnohdy židé,
kteří rádi šňupou, kouří,
po tom ovšem mnohý touží.
Nebylo však dřív jak dnes,
vybíral se sasares, -
aprovíso-li kdo měl,
kouřil tabák, jinak chmel. -
Pogrom přišel na mlynáře,
známého to partikáře;
dvacet korun za kilo,
to se mu to líbilo,
panu otci kypí žluč,
že jsou dobré časy fuč. -

Páni ševci - o ty sloty,
levně dělaj nyní boty,
dost sedřeli z lidu kůže,
dnes jim nic víc nepomůže.
Jak jste znali keřasa,
co zde dělal do masa? -
Zbohatlíkům dodával,
chudým brak jen prodával,
nemůže se v dobu vžít,
chtěl by zas ty časy mít.
Šenkýř pivo nalévá,
laciné a dobré má,
je v něm zase slad a chmel,
kdož by břečku z řípy chtěl.
Aprovizace po hříchu
k hroznému je nyní smíchu, -
černé mouky málo dek,
zámořský nedobrý špek,
bílá mouka? - ani zdání
tou se podělili páni;
bílé řepy bylo dost,
také mnohá mrzutost. -
Nový nastal nám však věk,
přichází nám všechněm vděk.
Cukráři a perníkáři,
zahradníci, zelináři,
krejčíři a punčocháři,
prasátníci, uzenáři,
zámečníci, pilníkáři,
sklenáři a zvěřináři,
kartáčníci, košíkáři,
provazníci, hodináři,
holiči a parukáři,
povozníci, řemenáři,
sumou velcí mamonáři,
nyní ale proletáři.
Přejme sobě klidu více
v naší mladé republice,
pevně bude tato státi,
když se rozkol stran odvrátí,
když se všechny strany spojí,
zvítězíme v každém boji.
Demokraté státopravní,
národní i sociální,
lidovci i agrárníci,
nikoliv však bolševici,
spojte síly vlasti vděk,
ať nastane „Nový věk“!

O rok později

Velký a malý zloděj

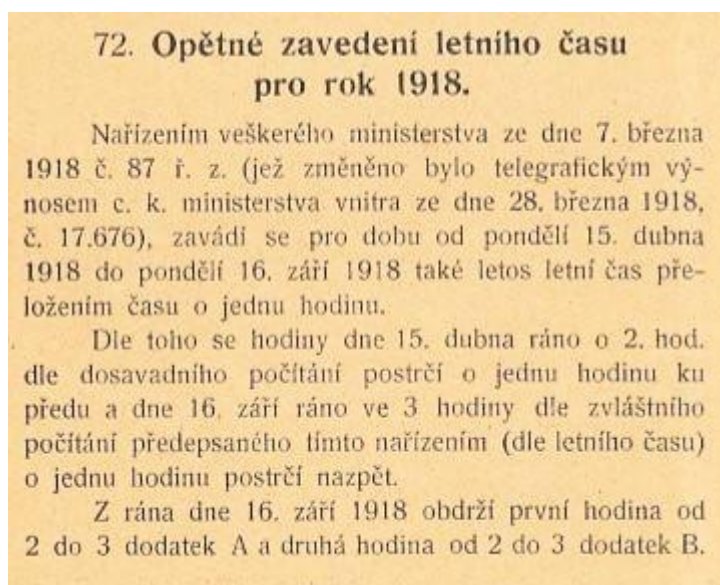
Velký zloděj - to se ví,
ten se trestu nebojí;
svobodě se stále těší,
malý zloděj - ten se věší.

Zklamání - 1919

Volby

Měli jsme již skoro velkou naději,
s malými že budem volit zloději,
zabránilo se však tomu ještě v čas,
velcí zloději maj dávno již svůj hlas.
Kdyby všechny voličové odpadli,
kteří v světě někdy něco ukradli,
kdyby přiznali se k tomu bez vší bázně,
byly by volební urny skoro prázdné.

Zdroje - satira: SOA v Zámrsku - SOKA Ústí nad Orlicí: *Soudobá dokumentace*. Výstřižky z dobového tisku 1918-1919; ČAPKA, František. *Dějiny země Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1998; CHURAŇ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. Praha: Libri, 1994; KOL. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha: Libri, 1996. Zdroj - letní čas: *Úřední list c. k. okresního hejtmantství a c. k. okresní školní rady ve Vysokém Mýtě*, roč. XXIX, č. 4, 1. 4. 1918. Zdroj - básně: SOA v Zámrsku - SOKA Ústí nad Orlicí: Egerle František 1846-1933. *Rupisy nepublikované - poválečné veršovačky 1918-1928*, poř. č. 23, sign. III/2, fasc. č. 2, neinventarizované.; Podrobněji viz DUŠEK, Radim. *František Egerle a české cukrovarnictví aneb věnováno velkému městu Ústí nad Orlicí, jeho keřům a blikající elektřině*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2003.

Vzpomínkový list 1918 - 2018 Mimořádné vydání u příležitosti stého výročí od státního převratu a vyhlášení nového československého státu

Vydáno z iniciativy místostarosty města Ústí nad Orlicí Matouše Poříckého v říjnu 2018.

Realizace: Dalibor Adam, jednatel ROZHOUPEJ MĚSTA, zapsaného spolku, e-mail: info@rozhoupej.cz, Radim Dušek, jednatel Sboru pro záchranu hradu Lanšperka, zapsaného spolku, e-mail: sbor.lansperk@seznam.cz.

Kopie archiválií použity na základě souhlasu Státního oblastního archivu v Zámrsku, Státního okresního archivu Ústí nad Orlicí. Neprodejné. Bez jazykové redakce.